

Gedurende verschillende tientallen jaren bleven van deze al niet zeer grote *villa* nog 7 *mansi* buiten het bezit van de Sint-Baafsabdij. De reserve werd door infeodaties aangevreten. Het zal dan ook niemand verwonderen dat van de oorspronkelijke domaniale organisatie in de vroegst bewaarde beheersdocumenten uit het begin van de XIIIe eeuw, geen spoor meer is terug te vinden. Reeds vóór het einde van de XIIe eeuw was de directe uitbating van de *curtis indominicata* waarschijnlijk volledig opgegeven. Het is duidelijk dat de oorzaken daarvan zeer hoog opklimmen : usurpaties van de graaf, infeodaties — al of niet vrijwillig — en failliet van het meierijsysteem. Indien de oude tenures ooit tot landbouwherediensten verplicht zijn geweest dan zijn deze zeer vroeg verdwenen; het is bovendien niet zeker of de tenures die sinds de VIIe eeuw in het omringende natuurland werden aangelegd in een hecht verband tot de reserve gestaan hebben; tenslotte zal het aantal van deze jongere tenures dat der oudere op de duur wel sterk hebben benaderd, hetgeen eveneens niet zonder invloed zal gebleven zijn t. a. v. de ontbinding der vroegmiddeleeuwse *villa*-structuur.

De vraag zou zelfs gesteld kunnen worden in hoeverre de abdij er ooit in geslaagd is de *portiones* die zij in de VIIe eeuw te Slote van minstens drie groot-grondbezitters verwierf, terug tot een hecht domaniaal geheel samen te brengen.

* * *

Naast de „*villa Sclotha et Sclotrabega*” worden in de bezitsbevestiging van 966 voor Sint-Baafs een aantal lokaliteiten genoemd die evenmin als *Sclotrabega* met het kwalificatief „*villa*” worden aangeduid (151). Volgens VOET zijn zij te beschouwen als even zovele gehuchten en niet als zelfstandige *villae*, hetgeen wel voor de hand schijnt te liggen. Wij zouden ze echter geen „afhankelijkheden” van Slote, in streng-domaniale zin, durven noemen, zoals VOET het heeft gedaan (152). Het zijn : Desteldonk (*Thesledung*), Doornzele (*Thornesele*), Sprendonk (*Spergedung*) en Mendonk (*Metmedung*) met een bidplaats (153). Op Doornzele na, dat ten W. van de vroegere Durme lag, en in het diploma van 966, om redenen die we elders uiteenzetten, tot het Sint-Baafsdomein ten N -O. van Gent

(151) Zie hoger, p. 146.

(152) VOET, *Othelbold*, p. 83 en n. 2.

(153) Ligging : zie kaart nr 1. Onze identificatie van *Spergedung* met Sprendonk (gehucht van Desteldonk) berust niet alleen op een taalkundig argument van GIJSSELING (*Spergedung* zou nl. de foutieve schrijfwijze van *Speringedung* zijn, wat zou leiden tot Sprendonk i. p. v. Speurdonk, vgl. *Diplomata Belgica*, Errata), maar eveneens op latere documenten uit het Sint-Baafsarchief (zie verder, p. 160, n.191). Zie VOET, *Othelbold*, p. 83.

werd gerekend, doch later blijkt deel uit te maken van het abdijsdomein te Evergem (154), worden hier, na Slote en Slotershage, een aantal plaatsen genoemd die alle langsheen de O.-oever van de vroegere Durme (155) waren gelegen, ten N. van Slote. Het is opvallend dat het alle drie *-donk*namen zijn, d. w. z. plaatsen op een zandige opduiking in moerassig terrein, hetgeen door hun ligging langsheen de lage Durmeoevers verklaard wordt (156). Men kan uit deze gegevens reeds afleiden dat de abdijbezittingen in de X^e eeuw zich in een langwerpige strook langsheen de Durme in N.-richting moeten uitgestrekt hebben zonder diep in het binnenland door te dringen. Het geïsoleerd karakter van deze hogere punten temidden van moerassig terrein laat ook reeds vermoeden dat de landbouwuitbating in de X^e eeuw er eerder beperkt zal geweest zijn.

Van deze lokaliteiten waar de abdij in 966 bezittingen had kennen we reeds de meest noordelijke, nl. Mendonk : in 694 werden door een zekere *Childela* gronden geschonken aan de Sint-Baafsabdij voor een bidplaats die zij bezat te Mendonk, op de Durme, waar de hl. Bavo een tijd zou verbleven hebben (157). Het bezit van die bidplaats wordt in 966 opnieuw aan de abdij bevestigd : „*Metmedung cum aecclesia*”, want het gaat niet op deze *aecclesia*, zoals VOET het heeft geprobeerd, met de kerk van de *villa* Slote of met de H. Kerstkerk naast de abdij te vereenzelvigen (158). De *Miracula Bavonis* (ad 1010) delen iets meer mede over het abdijbezit te Mendonk in de X^e eeuw : de abdij bezat er, temidden van een moeilijk te bereiken, afgelegen en onherbergzaam gebied, dat nog grotendeels onontgonnen was, een *villula*, waaraan een bidplaats was gehecht (159) — niet veel meer dus dan een grote hoeve met bijbehorend land. Deze herkennen wij in de *curtis S. Bavonis* die in de XIIIe eeuw te Mendonk wordt vermeld (160). Zij werd waarschijnlijk rechtstreeks

(154) Zie verder, p. 241.

(155) Over de identificatie Durme = Kale zie A. VAN WERVEKE, *Etude sur le cours de l'Escaut et de la Lys-Durme au moyen âge*, aan te vullen met de opmerkingen van Prof. DHONDT in *Het ontstaan van het vorstendom Vlaanderen*, p. 541, n. 6 (gedeeltelijk op p. 542-43), en vooral : KOCH, *Le territoire des ménapiens*, p. 23, n. 4. Verder : DUMONT, *Gent*, p. 11, n. 1 en VOET, *Othelbold*, p. 117, n. 2.

(156) GIJSSELING, *Topografische terminologie in Nederlandstalige plaatsnamen*, col. 183.

(157) Zie hoger, p. 134.

(158) Zie verder, p. 175.

(159) *Miracula Bavonis*, uitg. HOLDER-EGGER, *MG. SS.*, XV-2, p. 596 : liber III, c. 1, 2, 3.

(160) RAG, Sint-Baafs, Rollen en varia, leenrol ca 1270, 6^e stuk, r. 1 : leen van *Heinricus dictus de Mendonc*, te Mendonk, „*juxta curtim sancti Bavonis*”. Vgl. RAG, Sint-Baafs, K 1445 (a^o 1394-1401), f. 6^r : „*In Mendonc. Jan Wandaert heeft verpacht minen erve ende dat daer toe behoort, huut ghesteken min meersch*”. Blijkens een notitie op f. 20^v. („*Dit ontfin ic Wouter van Senzelles proefst*”) is de proost der abdij zelf aan het woord. Vermits het een verpachting betreft, is het bovendien zeer wschl. dat het erf waarvan

voor de abdij uitgebaat, vooral met het oog op de veeteelt (161), door „*famuli abbatis*” die nog in een XIIIe-eeuwse optekening betreffende Mendonk worden genoemd (162). Waarschijnlijk waren het „*servientes curtis*”, hoeveknechten of horigen zonder tenure, die rechtstreeks aan dit uitbatingscentrum waren gehecht (163), en het exploiteerden voor enkele *forestarii* der abdij die op deze *curtis* verbleven (164). Als domaniaal agent beschikte de abdij te Mendonk in het begin van de XIIIe eeuw verder slechts over een „*collector census*” (165). Van enige *villa*-organisatie is dus in de X^e eeuw te Mendonk blijkbaar geen sprake. Misschien waren er wel enkele tenures gelegen, doch ze stonden dan in een zeer los verband tot de abdijshoeve, die door de *famuli* alleen werd uitgebaat. Het abdijsbezit te Mendonk bestond tot in de XIIIe eeuw overwegend uit bossen, die waarschijnlijk ten O. en ten Z. van het huidige dorp gelegen waren. Hierop wijzen de talrijke vermeldingen van *forestarii* en *venatores* aldaar, en verder de aanwezigheid van bossen en *wastinae* te Oostdonk, waarschijnlijk gelegen ten N.-O. van Mendonk (166). Deze bossen waren waarschijnlijk een deel of uitlopers van het *silva Odevelde sive Mentocht* dat zich ten Z.-O. van Mendonk uitstreekte. Ze werden slechts kort voor het einde van de XIIIe eeuw ter ontginning in tenure uitgegeven (167). Voor het overige bestonden de bezittingen der abdij te Mendonk in de X^e-XIe eeuw waarschijnlijk uit weidegronden langsheen de Durme, die

sprake vroeger rechtstreeks door de abdij werd uitgebaat, hetgeen nog zou kunnen doorklinken in „*minen erve*”. Het gaat hier dus zeer wschl. om de abdijshoeve te Mendonk.

(161) Vgl. de talrijke weidegronden te Mendonk : RAG, Sint-Baafs, nr 61, f. 27^r : „*meersch ende bosch*”; f. 28^r : „*de Valcmeersch*”; *ibid.*, K 1445, f. 9^r : „*de meersch te Mendonc*”; *ibid.*, ff. 6^r. Vgl. DE POTTER-BROECKAERT, *Gesch. gem. O.-Vl.*, 1e r., dl. 4, Mendonk, p. 5.

(162) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, p. 116 (ca 1220) : „*Mendonc 8, 5 b. Famuli abbatis 20 b. pro 21 l.*”.

(163) Vgl. GANSHOF, *Une étape de la décomposition*, p. 29.

(164) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, p. 116 (ca 1220) : „*Mendonc 8, 5 b... B. Venator 3 b.*”. *Ibid.*, p. 125 : „*Boisteil 6 sol.*”, onder : „*In Mendonc*”. *Ibid.*, p. 132 : „*Bosteel de Mendonc*”; p. 112 : „*Soilin de Mendonc. Willelmus frater Bosteil*”. Over het ambt van de bosteel (*forestarius*) : KOCH, *De Bosteel*, waar men ook enige teksten betr. de aanverwante *venatores* vindt. De aanwezigheid van deze ambtenaren te Mendonk in het begin van de XIIIe eeuw, wijst op het groot belang van de bossen in de omgeving (hierover verder, p. 199).

(165) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 138, p. 109 : „*Mendonc. Wido f. Alarsd.*”. Overal waar de abdij slechts een gering aantal *uitgebate* gronden bezat, beschikte zij over een *collector census* : zie verder, p. 173.

(166) SERRURE, *Cart. Saint-Bavon*, nr 247 (oorkonde van 1246), p. 239 : „*quod ipsa ecclesia in allodio suo apud Mendonc, circa locum qui dicitur Hosdonc, et pratum et nemus adjacentia*”. Zie ook *ibid.*, nr 198 en nr 107. Zie verder, p. 225.

(167) VOET, *Othelbold*, p. 118, n. 1 en 2. Betr. de ontginningen te Mendonk : zie verder, p. 217.

vanuit de abdijhoeve door de *famuli* werden uitgebaat. Het is mogelijk dat de rechtstreekse uitbating van de *curtis* te Mendonk nog een zekere tijd gedurende de XIIIe eeuw heeft stand gehouden, doch gegevens over de verpachting van de abdijhoeve en van de bijbehorende gronden zijn slechts vanaf de tweede helft van de XIVe eeuw bewaard (168), zodat daarover met zekerheid niets kan gezegd worden.

Over de samenstelling en het uitbatingsregime van het Sint-Baafsbezit te Desteldonk in 966 zijn de gegevens uit de XIIIe eeuw die ons hierover zouden kunnen inlichten minder uitvoerig. In de eerste plaats waren er te Desteldonk aanzienlijke goederen gelegen die niet in het bezit waren van de Sint-Baafsabdij : ze hingen af van het leenhof van Dendermonde (169), van het leenhof van de Oudburg (170) en rechtstreeks van de graaf (171). Hoewel we niet met zekerheid weten of de Sint-Baafsabdij vóór de X^e eeuw de totaliteit van de grond in de omgeving van Desteldonk had weten te verwerven (172), zijn we toch geneigd te aanvaarden dat deze enclaves in laatste instantie teruggaan op X^e-eeuwse usurpaties van de graaf of van de voogden der abdij ten nadele van Sint-Baafs. Op het einde van de IXe en in het begin van de X^e eeuw was de graaf als lekeabt lange tijd meester over het abdiydomein. Bij het herstel van de abdij omstreeks het midden van de X^e eeuw heeft de graaf belangrijke delen van het abdiydomein achtergehouden. Zo zagen we dat Boudewijn IV nog gronden te Slote aan de abdij restitueerde, alhoewel het diploma van 966 het bezit van de *villá Sclotha* aan de abdij had bevestigd. Ook andere delen van het Gentse Sint-Baafsdomein heeft de graaf zich op het einde van de IXe en in het begin van de X^e eeuw toegeëigend en ze na het herstel der abdij wederrechtelijk in bezit gehouden (173). Anderzijds is het weinig waarschijnlijk dat de graaf na de eerste helft van de XIe eeuw nog belangrijke usurpaties ten nadele der abdij zou gepleegd hebben, zonder dat daarvan sporen zouden zijn overgebleven. Juist op het einde van de IXe en in het begin van de X^e eeuw heeft de graaf het recht van de Karolingische vorst op woeste gronden en bossen aangewend (174).

(168) Zie hierboven, p. 155 n. 160.

(169) Dit betekent dat ze oorspronkelijk afhingen van de voogd, die heer van Dendermonde was. DE POTTER-BROECKAERT, *Gesch. gem. O.-Vl.*, 1^e r., dl. 1, Desteldonk, p. 20 en n. 1.

(170) DE POTTER-BROECKAERT, *Gesch. gem. O.-Vl.*, 1^e r., dl. 1, Desteldonk, p. 21; BERTEN, *Cout. Vieux-Bourg*, II, p. 642, n° 25.

(171) KOCH, *Rechterlijke organisatie*, p. 182, n. 64 en p. 192, n. 19; BERTEN, *Cout. Vieux-Bourg*, II, pp. 112-113.

(172) We konden nochtans vermoeden dat in de schenking van *Childela* in 694 woeste gronden tussen Mendonk en Slote begrepen waren : zie hoger, p. 134.

(173) Zie verder, pp. 183-184, 198-199.

(174) De argumenten waarop KOCH, *Rechterlijke organisatie*, p. 182, n. 64 en p. 192, n. 19, zich steunt om de grafelijke enclaves binnen het abdiydomein, die meestal